

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA OILAVIY BIZNESNI
RIVOJLANISH: XUSUSIYATLAR VA QIYINCHILIKLAR**

Raximboyev Muzaffar¹,

Jumabaeva Gulnara²

1. *Qoraqalpoq davlat universiteti assistant o‘qituvchisi*
2. *Qoraqalpoq davlat universiteti stajyor o‘qituvchisi*

Abstrakt: Maqolada asosan O‘zbekiston Respublikasida oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirish haqida so‘z boradi. Tadbirkorlikni rivojlantirishning qisqacha tarixiy istiqbollari, bugungi holati, xorijda oilaviy biznesning ayrim xususiyatlari, asosiy qiyinchilik va imkoniyatlari davlat tomonidan taqdim etildi. O‘zbekistonda oilaviy biznes ko‘p yillik tarixga ega bo‘lib, oila a‘zolari o‘rtasidagi yaqin munosabatlar asosiy xususiyat hisoblanadi. Shu bilan birga, ular moliyalashtirishning cheklanganligi va rasmiylashtirilgan biznes tuzilmalarining etishmasligi kabi muammolarga duch kelishadi. Bozor iqtisodiyotiga o‘tish yangi vazifalarni ham shakllantirdi. Shunga qaramay, oilaviy tadbirkorlik mamlakat iqtisodiyotida muhim o‘rin tutadi va to‘g‘ri qo‘llab-quvvatlansa, ular o‘sish sur‘atlarini rag‘batlantirish va yangi imkoniyatlar yaratish salohiyatiga ega.

Kalit so‘zlar: oilaviy tadbirkorlik, oilaviy tadbirkorlik, mikrokreditlar, imtiyozlar, mulk, oilaviy korxonaning merosi.

Kirish

Oilaviy tadbirkorlik ko‘plab mamlakatlar, jumladan, O‘zbekiston iqtisodiy taraqqiyotida katta rol o‘ynadi. Mamlakat tadbirkorlikning boy tarixiga ega bo‘lib, ko‘plab korxonalar avlodlar o‘rtasida oilalar tomonidan boshqariladi. So‘nggi yillarda O‘zbekiston hukumati oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirish, ularning iqtisodiyotga qo‘shayotgan salohiyatli hissasini e‘tirof etib, yangi ish o‘rinlari yaratish bo‘yicha chora-tadbirlar ko‘rmoqda.

O‘zbekistonda oilaviy tadbirkorlikning asosiy xususiyatlaridan biri oila a‘zolari o‘rtasidagi yaqin munosabatlardir. Bu ko‘pincha biznesga sodiqlik va sadoqat hissini keltirib chiqaradi, bu uning uzoq muddatli muvaffaqiyati uchun foydali bo‘lishi mumkin. Oilaviy biznes mijozlarga xizmat ko‘rsatish masalasida ko‘proq shaxsiy aloqaga ega bo‘ladi, bu esa sodiq mijozlar bazasini shakllantirishga yordam beradi.

Biroq O‘zbekistonda oilaviy biznes ham qator muammolarga duch kelmoqda. Eng katta muammolardan biri bu moliyalashtirishning etishmasligi. Ko‘pgina oilaviy korxonalar mavjud kichik va banklardan kredit olish uchun resurslarga ega emas. Bu ularning kengayish va o‘sish qobiliyatini cheklaydi. Yana bir qiyinchilik - rasmiylashtirilgan biznes tuzilmalarining yo‘qligi, bu esa tashqi investitsiyalarni jalb

qilishni yoki boshqa korxonalar bilan hamkorlik qilishni qiyinlashtirishi mumkin.

Qolaversa, rejali iqtisodiyotdan bozor iqtisodiyotiga o'tish O'zbekistonda oilaviy tadbirkorlik uchun qator muammolarni keltirib chiqardi. Ko'pgina korxonalar yangi biznes muhitiga moslashish uchun kurashmoqda, bu esa innovatsiyalar va marketingga ko'proq e'tibor berishni talab qiladi. Shuningdek, jahon bozorida raqobatdosh bo'lish uchun yangi ko'nikma va bilimlarni rivojlantirish zarur.

Bunday qiyinchiliklarga qaramay, O'zbekistonda oilaviy tadbirkorlik mamlakat iqtisodiyotida muhim o'rin tutib kelmoqda. To'g'ri qo'llab-quvvatlash va resurslar bilan ular o'sishni rag'batlantirish va o'zlari va kengroq iqtisodiyot uchun yangi imkoniyatlar yaratish salohiyatiga ega.

Ba'zi statistik ma'lumotlar va oilaviy biznesning kelib chiqishi

Oilaviy tadbirkorlik va oilaviy tadbirkorlik respublika uchun yangi tushunchalar emas. Oilaviy tadbirkorlikning tarixiy ildizlari o'rta asr shaharlari davridagi hunarmandchilik va ilk kapitalizm davridagi yozgi ustaxonalar va manufakturalardir. Unda kulolchilik, zargarlik, charm, san'at, temirchilik va boshqa turdagi mahsulotlar ishlab chiqarish bilan shug'ullanadigan turli xil hunarmandchilik ustaxonalari mavjud edi. Ko'pincha, bu ustaxonalar oila a'zolari tomonidan yaratilgan va bir necha yillar davomida faoliyat yuritgan. Hunarmandlar tomonidan yaratilgan mahsulotlar respublika chegaralaridan tashqarida ham mashhur edi. Masalan, 1867 yilda Turkiston hunarmandlarining mahsulotlari Parijda bo'lib o'tgan Butunjahon ko'rgazmasida namoyish etilgan. 1870 yilda rus imperatori Qishki saroy uchun bir qator oltin va keramika buyumlarini buyurtma qildi. Oktyabr inqilobidan keyin ham, 1929 yilgacha oilaviy korxonalar qonuniy tasdiqlangan asoslarda mavjud edi. O'sha paytda korxonalar uchun elektr stansiyalari yoki 5 nafar xodimning mavjudligi yoki ish oila a'zolari tomonidan bajarilgan bo'lsa va unda 10 dan ortiq kishi ish bilan ta'minlangan bo'lsa, mezon sifatida qabul qilingan.

Oilaviy biznes milliy assotsiatsiyasi ma'lumotlariga ko'ra, AQShda 5,3 milliondan ortiq oilaviy biznes mavjud. Ular mamlakatdagi barcha korxonalarning qariyb 90% ni tashkil qiladi. Mamlakat bo'ylab oilaviy biznesda 83 million kishi ishlaydi. Bu xususiy sektor ishchilarining 59 foizini tashkil qiladi. Oilaviy biznes xususiy sektor yalpi ichki mahsulotining 54 foizini, ya'ni 7,7 trillion dollarni tashkil qiladi. Ammo, turli sohalarda oilaviy biznesning ulushi iqtisodiyoti sezilarli darajada farq qilishi mumkin. Masalan, qishloq va o'rmon xo'jaligida korxonalarning 97 foizi oilaviy mulk bo'lsa, yuqori texnologiyali sohada oilaviy korxonalar ulushi ancha past.

Yaponiyada oilaviy biznesning ulushi ancha yuqori bo'lib, mamlakatdagi barcha korxonalarning qariyb 90 foizini tashkil qiladi. Oilaviy tadbirkorlik an'anaviy ravishda Yaponiya iqtisodiyotida, ayniqsa, kichik va o'rta biznesda katta ahamiyatga ega. Ko'pgina yirik yapon korporatsiyalari ham oilaviy biznes sifatida ish boshlagan va hali ham ushbu turdagi biznesning ba'zi an'analari va xususiyatlarini saqlab qolgan. Evropa

Komissiyasining ma'lumotlariga ko'ra, Evropadagi barcha korxonalarining qariyb 60 foizi oilaviy mulkdir. Biroq, oilaviy biznesning ulushi mamlakat va iqtisodiyot tarmoqlariga qarab farq qilishi mumkin. Masalan, Italiyada korxonalarining qariyb 80 foizi oilaviy mulkdir, Shveysariyada esa 90 foizga yaqin. Kichik va o'rta biznes sohasida oilaviy tadbirkorlik ulushi 85 foizga yetishi mumkin. Bolgariyadagi oilaviy biznes barcha xususiy Bolgariya kompaniyalarining qariyb 42 foizini tashkil qiladi. Ular mamlakat yalpi ichki mahsulotiga qo'shilgan qiymatning deyarli 20 foizini va ish o'rinlarining uchdan bir qismini ta'minlaydi. Ularning qariyb 43 foizi xizmat ko'rsatish sohasiga, qariyb 38 foizi savdo sohasiga, 15 foizi ishlab chiqarish sohasiga, 4 foizi qurilish sohasiga to'g'ri keladi.

O'zbekiston Respublikasida mustaqillikka erishgach, oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirishga yangi sur'at berildi. Bu davrni respublikada oilaviy tadbirkorlik rivojlanishining birinchi bosqichi sifatida tavsiflash mumkin. 1991-yilda tadbirkorlikning ushbu turi va shaklining rivojlanishiga zamin yaratgan qonunlar qabul qilindi. O'zbekiston Respublikasining "Mulk to'g'risida"gi qonuni bilan mulkchilikning oilaviy shakli qonuniy tasdiqlangan. Qonunga ko'ra, oila mulki oila a'zolarining mulkidir. U ishlab chiqarish vositalari va iste'mol tovarlari, oila a'zolarining ehtiyojlarini birgalikda qondirish uchun ishlab chiqarilgan mahsulotlar, uy xo'jaligi va yordamchi dehqonchilik va daromad olish maqsadida qonun bilan ruxsat etilgan boshqa faoliyatni o'z ichiga olishi mumkin. Xuddi shu davrda "O'zbekiston Respublikasida korxonalar to'g'risida"gi qonun (hozirgi kuchdan chiqdi) va oilaviy korxonalar kichik korxonalar turi sifatida tushunchasi paydo bo'ldi. "O'zbekiston Respublikasida tadbirkorlik to'g'risida"gi qonunga ko'ra² Bu tushuncha faqat kichik biznes sub'yektlariga taalluqli bo'ldi. Faqat 1999-yilda O'zbekiston Respublikasining "Tadbirkorlik faoliyati va tadbirkorlar faoliyatining kafolatlari to'g'risida"gi qonuni qabul qilingandan so'ng, oilaviy tadbirkorlik tushunchasi qo'shma tadbirkorlik shakli sifatida paydo bo'ldi. amalga oshirilayotgan tadbirkorlik sifatida belgilandi. Umumiy mulki asosida, shu jumladan dehqon xo'jaligi dehqon xo'jaligining umumiy umumiy mulki asosida amalga oshiriladi. Oilaviy tadbirkorlik yuridik shaxs tashkil etmasdan jismoniy shaxslar tomonidan amalga oshirilgan.

2012-yildan boshlab "Oilaviy tadbirkorlik to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi qonunining qabul qilinishi bilan oilaviy tadbirkorlik huquqiy tartibga solish va davlat tomonidan qo'llab-quvvatlashning alohida shakli sifatida alohida ajralib chiqq boshladi. Endilikda oilaviy tadbirkorlik yuridik shaxs tashkil etgan holda ham, tashkil etmasdan ham amalga oshirilishi mumkin. Shu paytdan boshlab oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirishning ikkinchi bosqichi boshlanadi.

Oilaviy tadbirkorlik aholi bandligi va farovonligini oshirish vositalaridan biriga aylandi, uni rivojlantirish ko'rsatkichlari yangi ish o'rinlarini yaratish bo'yicha hududiy dasturlarning prognoz parametrlariga kiritilgan.

Yuridik shaxs tashkil etilishi bilan amalga oshiriladigan oilaviy tadbirkorlikning tashkiliy-huquqiy shakli oilaviy korxonalar hisoblanadi. “Oilaviy tadbirkorlik to‘g‘risida”gi qonunga muvofiq oilaviy tadbirkorlik – oilaviy tadbirkorlik ishtirokchilarining ulushli yoki birgalikdagi mulkida bo‘lgan umumiy mulk, shuningdek oilaviy tadbirkorlik ishtirokchilarining har birining mol-mulki (ishlar, xizmatlar) ishlab chiqarish va sotish uchun uning ishtirokchilari tomonidan ixtiyoriy asosda tashkil etilgan kichik tadbirkorlik sub’ekti. Oilaviy korxonalar faoliyati uning a’zolarining shaxsiy mehnatiga asoslanadi. Oilaviy korxonalar ishtirokchilarining eng kam soni ikki kishidan kam bo‘lmasligi kerak. Shuningdek, oilaviy korxonalar nomi va “oilaviy korxonalar” yoki qisqacha “OK” so‘zlari bo‘lishi kerak.

Respublikada birinchi marta oilaviy korxonalar tushunchasi yaratildi, u quyidagilardan iborat: a) barcha oilalar a’zolari o‘z faoliyati natijalari uchun javobgarlikni birgalikda taqsimlaydilar; b) ishonch, hurmat, kattalarga hurmat, o‘zaro yordam kabi oilaviy qadriyatlarning mavjudligi oilaviy tadbirkorlikning asosiga aylanishi; v) oilaviy tadbirkorlik meros bo‘lib o‘tishi mumkin (garchi respublikada hali rasmiy qonunchilik mavjud emas); d) oilaviy korxonalar tashkil etishda uning egalari uzoq muddatli istiqbolga tayanadi; e) o‘z xodimlariga nisbatan oilaviy munosabat, g‘amxo‘rlik, qulay mehnat sharoitlarini yaratish.

Respublikada faoliyat yuritayotgan korxonalar sonini tashkiliy-huquqiy shakli bo‘yicha solishtirganda uchinchi o‘rinni oilaviy korxonalar egallagan bo‘lib, ular 2022-yil 1-noyabr holatiga ko‘ra, tadbirkorlik subyektlari umumiy sonining 11,3 foizini tashkil qilgan. Boshqa tomondan, ularning o‘sishi so‘nggi besh yil kontekstida quyidagicha aks etdi (1-jadval):

1-jadval

Yillar	2017 yil	2018	2019	2020	2021 yil	2022
Birliklar	11409	14989	25151	43122	52495	5911

Manba: O‘zbekiston Respublikasi Statistika agentligi (ma’lumotlar har yili 31 dekabr holatiga ko‘ra keltirilgan)

2022-yil 31-dekabr holatiga ko‘ra, O‘zbekiston Respublikasida 59 110 ta oilaviy tadbirkorlik subyekti faoliyat yuritmoqda.

Hududlar kesimida oilaviy korxonalar soni quyidagicha shakllandi (2-jadval).

2-jadval

Mintaqa nomi	2020	2021 yil	2022
Samarqand viloyati	6756	9041	10499
Farg'ona viloyati	5134	5778	6608
Surxondaryo viloyati	4831	5400	5847
Xorazm viloyati	3578	4682	5488
Qashqadaryo viloyati	2306	4235	5226
Toshkent viloyati	3901	4540	5073
Navoiy viloyati	3673	4010	4157
Toshkent shahri	3258	3458	3795
Buxoro viloyati	2867	3320	3450
Andijon viloyati	2560	2919	2962
Qoraqalpog'iston Respublikasi	1602	1932 yil	2172
Jizzax viloyati	1357	1661	2140
Namangan viloyati	968	1165	1337
Sirdaryo viloyati	331	354	356

Manba: O'zbekiston Respublikasi Statistika agentligiga ko'ra muallif tomonidan tuzilgan

Oilaviy tadbirkorlik subyektlarining eng ko'p soni (umumiy ko'rsatkichning 18 foizi) Samarqand viloyatiga to'g'ri keladi. Muallifning fikricha, bu, birinchi navbatda, tarixan Buyuk Ipak yo'lining ushbu hudud hududidan o'tganligi bilan bog'liq bo'lsa, ikkinchidan, sobiq Ittifoq davridan buyon bu hududda turizm rivojlangan bo'lib, turli hunarmandchilik tarmoqlarini, xizmat ko'rsatish sohasini (jamoat ovqatlanish joylari, mehmonxonalar, transport xizmatlari va boshqalar) rivojlantirish imkonini bergan. Shunday qilib, an'anaviy madaniyat va ijtimoiy qadriyatlar, to'plangan tajriba, bozorlarning mavjudligi, resurslarning mavjudligi viloyatda oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirish uchun qulay shart-sharoitlar yaratish imkonini berdi.

2022-yilda iqtisodiy faoliyat turlari bo'yicha savdo 33,2 foiz, sanoat 29,8 foiz, turar joy va oziq-ovqat xizmatlari 16,1 foiz, qishloq, o'rmon va baliq xo'jaligi 10,9 foiz, sog'liqni saqlash va ijtimoiy xizmatlar ko'rsatish 1 foiz, qurilish 0,9 foiz va boshqa faoliyat sohaslarida 8,1 foizni tashkil etdi.

Oilaviy tadbirkorlik tadbirkorlik faoliyatini uy yumushlari va bolalar tarbiyasi bilan uyg'unlashtirish, bolalarni, keksa oila a'zolarini, nogironlarni ishlab chiqarish faoliyatiga jalb etish imkonini beradi. Shunday qilib, u oilalarning iqtisodiy asoslarini yaratadi, ularni mustahkamlashga yordam beradi, oilaning o'sishini ta'minlaydi. Bolalarning muvaffaqiyatli ijtimoiylashuvi uchun sharoitlar yaratiladi. Oilaviy

tadbirkorlikni kengaytirish va mustahkamlashga qiziqishni shakllantirish.

Oilaviy tadbirkorlik sirlari oila a'zolaridan bo'lmagan shaxslarga o'tishni istamaydi, oilaviy tadbirkorlik esa oilaning barcha a'zolarini jalb qilish imkonini beradi, biznesning avloddan-avlodga o'tishi (uzluksizligi) va kompaniya faoliyatining uzoq muddatli barqarorligini ta'minlaydi. Bu, shuningdek, oila a'zolarining o'z mehnatlari natijalariga qiziqishini oshiradi, bu esa oila farovonligini oshirishga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Oilaviy tadbirkorlik iqtisodiyotni barqaror rivojlantirishning asosiy omillari bo'lgan shaxs fazilatlarini, tadbirkorlik ko'nikmalari, innovatsion va ijodiy fikrlashni rivojlantirishga xizmat qiladi. Oilaviy tadbirkorlik subyektlarida shaxsiy fazilatlar va biznes yuritishda noan'anaviy yondashuv mavjud bo'lib, bu ularga ilgari amalda qo'llanilmagan yangi innovatsion modellarni yaratish imkonini beradi.

Kichik oilaviy biznesni ochish uchun katta investitsiyalar kerak emas, barcha daromadlarni biznesga qayta investitsiya qilish mumkin.

2009 yilda Evropa Ittifoqi oilaviy biznesning yagona Evropa ta'rifini qabul qildi. Ushbu ta'rifga ko'ra, kompaniya, hajmidan qat'i nazar, quyidagi shartlardan birortasiga javob bergan taqdirda, oilaviy biznes deb tasniflanishi mumkin:

- boshqaruv organida ko'pchilik ovozlar jamiyatni tashkil etgan jismoniy shaxs (shaxslar) yoxud jamiyat ustav kapitalini qo'lga kiritgan shaxs (shaxslar) yoxud ularning turmush o'rtoqlari, ota-onalari, farzandlarining yoki ularning farzandlarining bevosita merosxo'rlarining mulki bo'lsa;

- boshqaruv organidagi ovozlarning ko'pchiligi bevosita yoki bilvosita nazorat qilinadiganlarga tegishli;

- oilaning kamida bitta a'zosi kompaniyani boshqarishga rasman jalb qilingan;

- aksiyalari birjada sotiladigan jamiyatlar, agar jamiyatni tashkil etgan yoki sotib olgan shaxs (uning ustav kapitali) yoki uning oilasi/merosxo'rlari jamiyat kapitalidagi ulushiga qarab boshqaruv organida 25% ovozga ega bo'lsa, oilaviy tadbirkorlik tushunchasiga javob beradi.1.

2023 yilda Shveysariyaning Credit Suisse kompaniyasi "CS Family 1000"² oilaviy kompaniyalarining namunaviy tadqiqotini nashr etdi. Bu erda juda katta oilaviy kompaniyalar ham ko'rib chiqildi, masalan, Alphabet, Tesla, Meta Platforms, Inc, Walmart, Samsung Electronics, L'Oreal, Hermes International SCA, Christian Dior, TCS, ZongMu Technology Auto.

O'zbekiston Respublikasida oilaviy korxonalar faqat kichik korxonalar shaklida tashkil etilishi mumkin, bu "Oilaviy tadbirkorlik to'g'risida"gi qonunda aniq ko'rsatilgan. Shu bilan birga, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 10-fevraldagi "Tadbirkorlik subyektlarini toifalarga bo'lish mezonlarini, shuningdek soliq siyosati va soliq ma'muriyatchiligini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-21-son Farmonida oilaviy tadbirkorlik yil davomida 10 milliard

soʻmdan 100 milliard soʻmgacha daromad oladigan boʻlsa, undan 100 milliard soʻmgacha va oʻrta toifaga koʻra koʻproq daromad keltirishi belgilab qoʻyilgan. 100 mlrd.soʻm, uni yirik korxonada tasniflash kerak. Oilaviy tadbirkorlikni tushunish va taʼriflashda nomuvofiqlik mavjud.

Oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirish davlat dasturlari darajasiga koʻtarildi. Shunday qilib, 2018-yilda Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining qarori bilan “Har bir oila – tadbirkor” dasturi amalga oshirildi. Dastur moddiy ahvolni tubdan yaxshilash, aholi turmush tarzi sifati va darajasida sezilarli ijobiy oʻzgarishlarni taʼminlashga qaratilgan edi.

Oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirish uchun davlat tomonidan turli imtiyozlar berilmoqda. Masalan, imtiyozli mikrokreditlar ajratish; binolarni ijaraga berish, maxsus joylar ajratish va tartibga solish orqali hunarmandchilikni rivojlantirishga koʻmaklashish; hunarmandlar tomonidan ishlab chiqarilgan mahsulotlar va tovarlar savdosi uchun ixtisoslashtirilgan doʻkonlar va kiosklar tarmogʻini tashkil etish; hunarmandchilikni mahalliy xomashyo, materiallar, kichik mexanizatsiyalash asboblari va vositalari bilan taʼminlashda amaliy yordam koʻrsatish, hunarmandchilik mahsulotlari koʻrgazmalarini oʻtkazish, yoshlarga hunarmandchilik mahoratini oʻrgatish uchun zarur shart-sharoitlar yaratish va hokazo.

Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2008 yil 20 dekabrda № 31-son Farmoniga asosan. 2023-yil 25-yanvardagi “Oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirish dasturlarini qoʻllab-quvvatlashga doir qoʻshimcha chora-tadbirlar toʻgʻrisida”gi PQ-18-sonli Tiklanish va rivojlantirish jamgʻarmasining “Agrobank” ATB, “Mikrokreditbank” ATB va “Xalq banklari” AJning oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirish dasturlari doirasidagi loyihalarini moliyalashtirish uchun barcha tasdiqlangan e-sonli AQSH dollari miqdorida mablagʻlar ajratiladi. dollar 7 yil muddatga, shu jumladan 10 foiz stavkada uch yillik imtiyozli davr.

Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining № 2023-yil 31-yanvardagi “Oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirish dasturlari doirasida aholining tadbirkorlik tashabbuslarini qoʻllab-quvvatlashning yangi bosqichiga koʻtarish boʻyicha qoʻshimcha chora-tadbirlar toʻgʻrisida”gi PQ-39-sonli qarori 2023-yilda oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirish dasturlari doirasidagi loyihalarni moliyalashtirish uchun kamida 13 trillion soʻm miqdorida mablagʻ ajratishni nazarda tutadi. Hududlar boʻyicha ushbu resurslarning maqsadli parametrlari 3-jadvalda keltirilgan.

3-jadval

2023-yilda hududlar kesimida oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirish dasturi doirasidagi loyihalarni moliyalashtirishning maqsadli parametrlari milliard so‘mni tashkil etdi

Yo‘q	Mintaqalar nomi	Mablag'lar2023 yilda ajratilgan	Ulardan:		
			Oldin berilgan to'lovni qaytarish orqali kreditlar	Tiklanish jamg'armasi mablag'lari hisobidan va Rivojlanish	Vakolatli banklarning resurslari hisobiga
	JAMI:	13000	6900	3381	2719
1	respublika ni ng Qoraqalpog'iston	950	457	342	151
2	Andijon viloyati	1100	596	275	229
3	Buxoro viloyati	1150	570	324	256
4	Jizzax viloyati	790	364	135	290
5	Qashqadaryo viloyati	1100	533	327	240
6	Navoiy viloyati	780	396	204	180
7	Namangan viloyati	950	641	159	150
8	Samarqand viloyati	1100	668	231	200
9	Surxondaryo mintaqa	1091	572	278	241
10	Sirdaryo viloyati	600	319	181	10
11	Toshkent viloyati	1060	494	356	209
12	Farg'ona viloyati	1100	636	214	249
13	Xorazm viloyati	941	484	266	191
14	Toshkent shahri	290	171	89	o'ttiz

Bundan tashqari, 2023 yil 1 fevraldan boshlab:

- Dasturlar bo'yicha kreditlardan avval foydalanmagan aholi va tadbirkorlik subyektlariga kreditlar ustuvor tartibda ajratiladi;

- qishloq xo'jaligi sohasida o'z tadbirkorlik faoliyatini tashkil etishga ko'maklashish, qishloq xo'jaligi mahsulotlari yetishtirishda dehqon xo'jaliklarining ulushini oshirish maqsadida qishloq xo'jaligi yerlarini uzoq muddatli ijaraga olgan, belgilangan tartibda ro'yxatdan o'tgan dehqon xo'jaliklari va kichik biznes sub'ektlariga 50 million so'mgacha garovsiz kredit beriladi;

- tadbirkorlik sub'ektlarining ishlab chiqarish, xizmat ko'rsatish va

hunarmandchilik ko'rsatish, shuningdek, mahallalarda, shu jumladan tashkil etilgan mikromarkazlarda aholi bilan hamkorlik qilish va kasanachilikni kengaytirishga qaratilgan loyihalari uchun hokim o'rinbosarlarining tavsiyalari asosida ajratiladigan kreditlar miqdori joriy 225 mln. so'mdan 300 million so'mgacha. Shu bilan birga, tashabbuskor loyihada kamida 30 foiz ulush bilan ishtirok etishi shart;

- dasturlar bo'yicha ilgari olingan kredit mablag'laridan samarali foydalangan holda o'z biznesini yo'lga qo'ygan va kredit to'lovlarini o'z vaqtida amalga oshirgan holda o'z faoliyatini yo'lga qo'ygan kichik tadbirkorlik sub'ektlariga mazkur kreditlardan faoliyatini yanada kengaytirish uchun qayta foydalanishga ruxsat etiladi;

- hokim yordamchisining tavsiyasiga ko'ra kredit summasining 10 million so'mgacha bo'lgan qismi (hunarmandlar uchun 20 million so'mgacha) bank kartalariga (cheklangan naqd pul chiqarish bilan) o'tkaziladi.

Respublikada oilaviy biznes vakillari uchun kredit olish uchun arizalarni qabul qilish bo'yicha oilakredit.uz yagona elektron platformasi yaratildi va faoliyat ko'rsatmoqda.

Aholi bandligini rivojlantirishga oilaviy tadbirkorlik salmoqli hissa qo'shmoqda. Shunday qilib, 2012-2016-yillarda oilaviy korxonalarda ishlovchilarning o'rtacha yillik soni 754 nafardan 15,8 ming kishiga, ya'ni qariyb 21 baravarga oshdi, shu jumladan. Qoraqalpog'istonda – 25 marta, Buxoro viloyatida – 47 marta, Farg'ona viloyatida – 159 marta. 2012-yildagi 3,4 milliard so'mlik o'rniga 2016-yilda 679,3 milliard so'mlik mahsulot sotilgan..1

Bizning hisob-kitoblarga ko'ra, 2022-yilda bir oilaviy korxonaga o'rtacha 159 ta oila to'g'ri kelgan bo'lsa, 2016-yilda bu ko'rsatkich 745 ta oilaga to'g'ri keldi. Bu raqamlar jamiyatimizda oilaviy tadbirkorlik keng ommalashganidan dalolatdir.

Oilaviy tadbirkorlik subyektlari kichik va o'rta mulkdorlar sinfini tashkil etib, ular mamlakatda siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlovchi asosiy kuchdir.

Biroq, respublikada oilaviy korxonalarini o'rganish yomon olib borilmoqda, ushbu faoliyat turining xususiyatlari bilan bog'liq tizimli statistik ma'lumotlar mavjud emas.

Oilaviy korxonalar professional boshqaruv muammolariga duch keladilar, bu esa oxir-oqibat biznes samaradorligini pasayishiga olib keladi. Kichik biznesni yuritish boshqa, yirikroq biznes yuritish boshqa. Bu oilaviy tadbirkorlik vakillarining yetarli darajada bilimga ega emasligi bilan bog'liq. Oilaviy korxonalar o'z oila a'zolarining turli kurslar va mahorat darslarida malakasini oshirishni istamaydi, chunki bu qo'shimcha xarajatlar bilan bog'liq.

Oilaviy korxonalar iqtidorli xodimlarni jalb qilishda qiyinchiliklarga duch kelishadi, chunki ular har doim ham yuqori maosh taklif qila olmaydi. Oilaviy tadbirkorlik sub'ektlari foydani ko'paytirishdan, mahsulot sifatini yaxshilashdan, uzoq muddatli faoliyat yuritishdan manfaatdor, biroq ularda innovatsion rivojlanishga investitsiyalarning past sur'atlari mavjud va bu biznesning eskirishiga va uning

raqobatbardoshligining pasayishiga olib keladi, ayniqsa, respublikamiz bir qator yirik xalqaro tashkilotlarga qo'shilishga intilayotgan sharoitda.

Hozirgi vaqtda raqamli iqtisodiyot rivojlanayotgan davrda raqamli texnologiyalarni bilish zarur. Pandemiya gibrid ish, virtual operatsiyalar va avtomatlashtirilgan jarayonlarga o'tish zarurligini ko'rsatdi. Uzoq muddatli barqarorlikni ta'minlash va ulkan o'sish potentsialini ro'yobga chiqarish uchun oilaviy korxonalar nafaqat o'zlarining asosiy qadriyatlari va an'anaviy boshqaruv amaliyotlaridan, balki raqamli texnologiyalardan ham foydalanishlari kerak.

2019-yilda O'zbekiston "Biznes yuritish" reytingida dunyoning 190 ta davlati orasida 69-o'rinni egalladi, bu esa biznes uchun sharoitlar yaxshilanganidan dalolat beradi. Biroq 2019-yilda Jahon banki O'zbekiston bo'yicha iqtisodiy memorandumni e'lon qildi, unda kelgusida amalga oshirilishi lozim bo'lgan ishlar yo'nalishlari, jumladan, zaif raqobat, tadbirkorlik rivojlanishining hali ham past darajasi, xususiy korxonalar kengayish darajasining pastligi, mehnat unumdorligining pasayishi, xususiy korxonalar o'rtasida innovatsion muhitning yomon rivojlanishi

Shu bilan birga, oilaviy tadbirkorlikni yanada rivojlantirish uchun xususiy sektorda raqobatni rivojlantirishga yo'naltirilgan normativ-huquqiy bazani takomillashtirish, oilaviy tadbirkorlikni meros qilib olishning qonuniy tasdiqlangan tartibini, oilaviy tadbirkorlik sub'ektlarini birlashtirish va ularni o'rta va yirik korxonalarga tasniflash huquqini qonunchilikda ta'minlash, oilaviy tadbirkorlikni boshqarish, oilaviy tadbirkorlikni boshqarish malakasini oshirish bo'yicha o'quv kurslarini tashkil etish kabi jihatlarga e'tibor qaratish zarur. oilalar o'rtasida yaqin hamkorlikni kuchaytirish, ichki va tashqi bozorlar haqida ma'lumot almashish maqsadida turli davra suhbatlari va konferensiyalar tashkil etish, oilaviy tadbirkorlikni innovatsion va raqamli texnologiyalardan foydalanishni rag'batlantirish, ishbilarmonlik muhitini yaxshilash, moliyaviy resurslar va malakali kadrlardan foydalanishni osonlashtirish, shuningdek, oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirishning o'ziga xos xususiyatlari, xususiyatlari va tahlili sohasidagi tadqiqotlar, nashrlar va statistik ma'lumotlarni ko'paytirish.

Foydalangan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasining "Oilaviy tadbirkorlik to'g'risida"gi Qonuni
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 10-fevraldagi "Tadbirkorlik subyektlarini toifalarga bo'lish mezonlarini, shuningdek soliq siyosati va soliq ma'muriyatchiligini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-21-son Farmoni
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 7 iyundagi "Har bir oila – tadbirkor" dasturini amalga oshirish to'g'risida"gi PQ-3777-son Farmoni
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining № 11-sonli qarori. 2023-yil 25-

- yanvardagi “Oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirish dasturlarini qo‘llab-quvvatlashga doir qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi PQ-18-son.
5. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining № 2023-yil 31-yanvardagi “Oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirish dasturlari doirasida aholining tadbirkorlik tashabbuslarini qo‘llab-quvvatlashning yangi bosqichiga ko‘tarish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi PQ-39-son.
 6. Demirova S., Ahmedova S. Bolgariyada oilaviy biznesni tahliliy o‘rganish. innovatsiyalar. 2020;8:18–20. [Google olimi]
 7. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligining choraklik hisobotlari – kirish rejimi www.stat.uz
 8. Quvondiqov Sh. O. Oilaviy tadbirkorlik bandlikni ta‘minlash omili sifatida “O‘zbekiston iqtisodiy axborotnomasi” tahliliy jurnali. – №2, 2017 yil
 9. Quvondiqov Sh. O. Oilaviy tadbirkorlik: rivojlanish tendentsiyalari va istiqbollari. Monografiya. – Samarqand: SamISI, 2020. – 66 b. 164 tikish.
 10. Mamadaliyeva X. Oilaviy tadbirkorlik oila farovonligini oshirish omili sifatida. // “O‘zbekiston iqtisodiy axborotnomasi” tahliliy jurnali. - № 5-6, 2017. URL: https://evu.uz/arhiv-statey/semeynoe_predprini_matelstvo-kak-faktor-povyisheniya-blagosostoyaniya-semi.html
 11. Marjański A., & Sułkowski Lukasz. (2018). Polshada oilaviy biznesning evolyutsiyasi: 2009-2018 yillardagi so'rovlar va intervyular asosidagi asosiy topilmalar. Tadbirkorlik biznesi va Iqtisodiyot Ko'rib chiqish, 7(1), 95-116. <https://doi.org/10.15678/EBER.2019.070106>
 12. O'zbekistonda o'tish jarayonini baholash mamlakat uchun iqtisodiy memorandum - kirish rejimi <https://documents1.worldbank.org/curated/en/134461637234506409/pdf/Full-Report.pdf>
 13. 2023-yil, may, Vakillar palatasining Byudjet qo‘mitasi zalida Oilaviy tadbirkorlik guruhining 2-yig‘ilishi bo‘lib o‘tdi - kirish rejimi <https://familyenterpriseusa.com/in-the-news/oilaviy-biznes-kaucus-xo'jaliklari-uyda-byudjet-qo'mitasining-2-majlisi-2023-yil-may/>
 14. Siyka Demirova, Sibel Ahmedova Bolgariyada oilaviy biznesni tahliliy o'rganish <https://www.researchgate.net/publication/346717886>, 2023-yil 1-mayda foydalanilgan.
 15. Oila 1000: Oila qadriyatlarini va qiymat yaratish - kirish rejimi <https://www.credit-suisse.com/>
 16. Yo‘ldoshev Sh.A. Kichik biznes va tadbirkorlik. – Toshkent, 2001.